

6. Ryzhenko O. Jak cyfrova ekonomika zminyt' Ukrainu. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/01/16/633057/>.
7. 80 mil'joniv vid Sorosa: jak IT-proektam Ukrainy vdalosja zaluchyty velyki investyicii. URL : <https://nv.ua/ukr/publications/80-mil'joniv-vid-sorosa-jak-it-proektami-ukrajini-vdalosja-zaluchiti-veliki-investitsiji-87422.html>.
8. Cal' N. Mizhnarodna investycijna pryvablyvist' Ukrainy. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/23098/1/183-185.pdf>.
9. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Cyfrova ekonomika. Shho chekaje Ukrainu v najblyzhchi try roky. Minekonomrozvytku rozroblyo Konceptiju rozvytku cyfrovoi' ekonomiky ta suspil'stva Ukrainy na 2018–2020 rr. URL : <https://minfin.com.ua/ua/2018/01/30/32121695/>.
11. Strategija rozvytku informacijnogo suspil'stva v Ukraini : Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 travnja 2013 r. № 386-r. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80/paran8#n8>.
12. Pro shvalennja Konceptii' rozvytku cyfrovoi' ekonomiky ta suspil'stva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennja planu zahodiv shhodo i'i realizacii' : Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnja 2018 r. № 67-r. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-konceptiyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shhodo-yiyi-realizaciyi>.

УДК 339.13:637.1(477)

ФЕДУЛОВА Ірина,

*д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту
Київського національного торгово-економічного університету*

РИНОК МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ

Визначено поточний стан розвитку молокопереробної галузі в Україні. Досліджено основні проблеми падіння виробництва молока в Україні. Здійснено аналіз можливостей і загроз розвитку підприємств, що працюють в галузі, за допомогою 5 конкурентних сил М. Портера. Проаналізовано стан розвитку виробників молочної продукції, рівень економічної доступності молочної продукції для населення, купівельної спроможності споживачів, рівень диференціації споживання молочної продукції, коефіцієнти еластичності попиту по доходу й ціні, рівень внутрішньогалузевої конкуренції та основні бар'єри входження до молокопереробної галузі. Окреслено можливі дії підприємств для запобігання виявленим загрозам.

Ключові слова: дослідження ринку, молочний ринок, споживання молочної продукції, молокопереробні підприємства, виробництво молочної продукції.

Федулова И. Рынок молочной продукции Украины: возможности и угрозы.
Определено текущее состояние развития в Украине молокоперерабатывающей отрасли. Исследованы основные проблемы падения производства молока в Украине. Проведен анализ возможностей и угроз развития предприятий, работающих в отрасли,

с помощью 5 конкурентных сил М. Портера. Проанализировано состояние развития производителей молочной продукции, уровень экономической доступности молочной продукции для населения, покупательной способности потребителей, уровень дифференциации потребления молочной продукции, коэффициенты эластичности спроса по доходу и цене, уровень внутриотраслевой конкуренции и основные барьеры входа в молокоперерабатывающую отрасль. Проведенный анализ позволил определить возможные действия предприятий для предотвращения выявленных угроз.

Ключевые слова: исследование рынка, молочный рынок, потребление молочной продукции, молокоперерабатывающие предприятия, производство молочной продукции.

Постановка проблеми. Збалансований розвиток продовольчого ринку є важливим питанням світової, національної та регіональної економік. Його обсяг, якість і ефективність функціонування визначають рівень і якість життя населення. Молочний ринок є вагомою частиною продовольчого ринку й посідає провідне місце в забезпеченні продовольчої безпеки України.

Криза в українській економіці, ослаблення гривні, зниження доходів населення, а також постійне підвищення цін на продовольчі й непродовольчі товари створили нові реалії для ринку молока та молочної продукції в Україні. Існування кризових тенденцій в економіці країни, важливість забезпечення населення молочною продукцією відповідно до раціональних норм їх споживання, структурна й географічна перебудова експорту визначають значимість дослідження зовнішнього середовища діяльності молокопереробних підприємств, з боку наявних потенційних загроз і можливостей їх попередження та усунення в умовах активізації євроінтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених і аналітиків досліджували основні чинники функціонування молочного ринку України, проводили аналіз динамічних змін і закономірностей його розвитку, а саме: Н. Белінська, О. Лесько [1], Т. Мостенська [2], О. П'янкова [3], І. Тюха [4] та ін. Питанням розвитку й вирішення проблем молочного скотарства в галузі тваринництва приділяли увагу такі вчені, як: П. Саблук, В. Бойко [5], М. Ільчук, І. Коновал, О. Кирилук, І. Гурська [6], Ю. Кернасюк [7], М. Пархомець та ін. Стан і тенденції розвитку світового ринку молока знайшли своє відображення в роботах таких вчених: О. Масляєва [8], Г. Федосєєва [9] та ін.

Мета статті – аналіз основних чинників, що впливають на розвиток молокопереробної галузі, виявлення загроз і визначення напрямів підвищення її конкурентоспроможності.

Матеріали та методи. Використано методи аналізу й синтезу наукової інформації, статистичної обробки інформації, методи дослідження тенденцій динаміки, а також стратегічний інструмент "5 конкурентних сил ринку М. Портера".

Результати дослідження. Дослідження ринку є важливою частиною формування стратегії розвитку бізнесу будь-якого підприємства.

Його розглядають як послідовні дії збирання, аналізу та пошуку корисної інформації про споживачів, діяльність конкурентів і питання, пов'язані з ринковим середовищем, зокрема діяльність уряду й економічні зрушення. Найкраще систематизував фактори розвитку ринку/галузі М. Портер, запропонувавши стратегічний інструмент, що отримав назву "5 конкурентних сил М. Портера". Зазначений інструмент передбачає розгляд можливостей і загроз ринку/галузі за такими складовими: товари-замінники; постачальники; споживачі; внутрішньогалузева конкуренція; поява нових конкурентів у галузі.

У загальному обсязі реалізації продукції харчової промисловості України молокопереробна галузь займає приблизно 11 %. Якість і кількість виготовленої підприємствами продукції залежить від обсягів і якості виробленої та переданої на переробку основної сировини – молока, тобто від розвитку тваринництва в країні, зокрема, поголів'я корів як основного джерела отримання молока, їх продуктивності тощо. Починаючи з 1990-х років, поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) в Україні скоротилося в 6.7 раза. Таке падіння пов'язано з руйнуванням сталих організаційно-економічних відносин з постачальниками матеріальних ресурсів і покупцями молока-сировини. У 2016 р. поголів'я ВРХ становило 3682.3 тис. голів, з яких майже 77 % утримується в господарствах населення [10].

Незважаючи на скорочення поголів'я корів, їх продуктивність поступово зростає. Якщо в 2000 р. продуктивність однієї корови в Україні становила лише 2359 кг молока на рік, то в 2016 р. – в 2 рази більше, або 4735 кг на рік [10]. Проте це не межа, середні надої на одну корову в розвинених країнах світу (Ізраїль – 13 000 кг, США – 8431 кг, Данія – 7344 кг, Німеччина – 6281 кг) переважають українські показники [11]. При цьому продуктивність корів у господарствах населення значно нижче, ніж на сільськогосподарських підприємствах, які мають більше технологічних можливостей для забезпечення умов ефективного ведення молочного скотарства.

Інвестиції у виробництво одного літра молока в 10 разів більше за інвестиції в переробку цього літра й досягають 250 тис. грн на одну корову в промисловому молочному комплексі, які окупаються повільно. Проте, незважаючи на майже повну відсутність довгострокових кредитів на адекватних умовах, сьогодні в Україні будується або реконструюється понад 100 промислових молочних комплексів [12].

Загальний обсяг виробництва молока в Україні становив у 2016 р. 10.38 млн т – це відповідно 42.4 % рівня 1990 р. [10]. Самий критичний період падіння прийшовся на 1990–2000 рр. – майже удвічі. З 2000 р. виробництво молока продовжує падіння, але меншими темпами – за останні 16 років на 18 %.

Критичною є структура виробництва молока – лише 26 % виробляється в сільськогосподарських підприємствах [10]. І це суттєво відбивається на якості: у 2016 р. лише 14.6 % молока гатунку екстра,

36.7 % – вищого гатунку, решта – першого, другого гатунку і несортове. За таких умов продукція, що виробляється з такої сировини, є неконкурентоспроможною на світовому ринку. Хоча останнім часом спостерігається щорічне зростання молока гатунку екстра та вищого. У 2016 р. вперше їх частка становить більше ніж половина – 51.3 %. Якщо порівнювати із минулим роком, то частка молока гатунку екстра підвищилася більше ніж на 40 % (з 10.3 % у 2015 р. до 14.6 у 2016 р.) [13].

У 2016 р. загальний обсяг виробництва молока й молокопродуктів становив 1630.1 тис. т (рис. 1). Після кризових 2008–2009 рр. відбувалося поступове нарощування виробництва молока й молочної продукції, що становило в 2014 р. майже на 16 % вище за 2009 р., а з 2014 р. – спостерігається падіння. Істотне скорочення виробництва молочної продукції в 2016 р. передусім пов'язане із її подорожчанням.

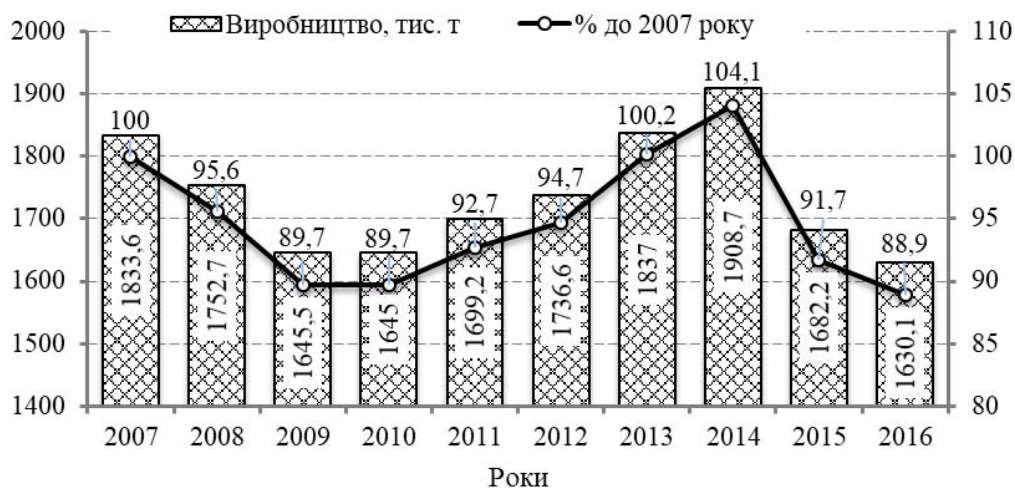

Рис. 1. Динаміка виробництва молока й молочних продуктів в Україні [10]

Структура виробництва молокопродуктів в Україні за період 2007–2016 рр. суттєво змінилася: зросла частка обробленого молока, вершків, сухого молока, вершкового масла, казеїну, зокрема частка сирів і кисломолочної продукції зменшилася.

Зменшення пропозиції молока на українському ринку спричинило зі свого боку зниження виробництва більшості молочних продуктів. Найвідчутніше скоротився обсяг виробництва сирів – з 2007 р. майже удвічі, кисломолочних продуктів – на 21 %, сирів кисломолочних – на 25 % (рис. 2). А загальний обсяг виробництва молока й молочної продукції зріс за цей період на 7.3 %. Порівняно із 2014 р. найбільше в 2016 р. знизилася виробництво молока (–17.08 %), твердого сиру (–13 %), масла тваринного (–11.4 %) та кисломолочної продукції (–11.16 %).

Зменшення пропозиції молока на ринку в 2016 р. призвело до зниження виробництва більшості молочних продуктів: обробленого молока на 4 %, сирів на 8 %, сухого молока та вершків на 3 %, кисломолочної продукції на 1 %.

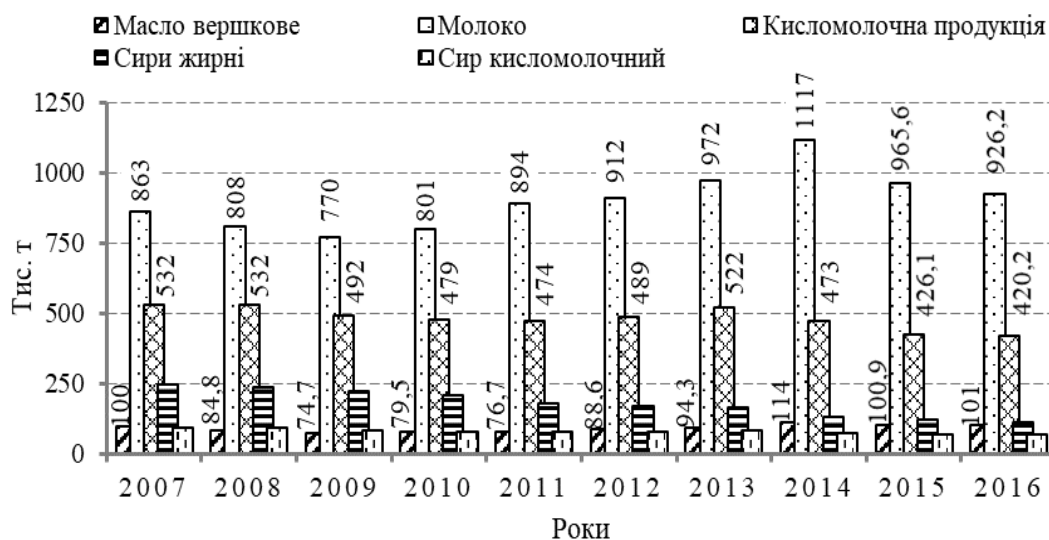

Рис. 2. Виробництво молока й молочних продуктів в Україні [13]

Український ринок виробництва молочної продукції перебуває на порозі стагнації. Гостра потреба в модернізації заводів виникла давно, проте на сучасному економічному підґрунті процес оновлення технічного парку практично неможливий. А. Ярмач, економіст департаменту технічного співробітництва продовольчої та сільськогосподарської організації ООН *FAO*, вважає, що при модернізації тільки частини заводського обладнання знадобиться 7 років для окупності витрат [14].

На ринку молока й молочної продукції України працює досить велика кількість підприємств, зокрема понад 50 % загального обсягу виробництва концентрується на складах десяти великих компаній. Серед лідерів молокопереробної галузі є не лише українські виробники, а й транснаціональні корпорації, які мають виробництво в Україні. Решту ринку розподіляють між собою дрібні компанії та одиничні молокопереробні заводи.

Сучасний стан вітчизняного ринку молока та молочних продуктів характеризується помірним рівнем консолідації. Майже 80 % ринку контролює 50 підприємств, значна частина яких входить до складу великих холдингів [15].

Для ефективного розвитку вітчизняної молокопереробної галузі українським виробникам треба дотримуватися міжнародних вимог до якості продукції та управління якістю товарів, що дасть їм змогу стати рівноправними партнерами в світовому товарообігу. До основних міжнародних стандартів, які використовуються у молокопереробній промисловості, належать такі системи якості, як *ISO*, *HACCP* (система аналізу ризиків, небезпечних чинників і контролю критичних точок) та *GMP* (стандарти належної виробничої практики). Для підприємств упровадження систем якості є доволі затратним і трудомістким процесом, що можуть собі дозволити потужні виробники або об'єднання підприємств. Зазначені системи є основними моделями управління

якістю та безпечністю молочних продуктів у промислово розвинених країнах світу, офіційно визнані всіма країнами-учасницями СОТ і ЄС та схвалені Міжнародною комісією з харчових продуктів (Комісія "Кодекс Аліментаріус"). Упровадження системи європейських стандартів вітчизняними молокопереробними підприємствами уможливить отримати конкурентні переваги й досягти економічного зростання.

Проблема адаптації виробників молока в Україні до європейських вимог стала дуже гострою в кінці липня 2014 р., коли один з найбільших ринків збуту (Російська Федерація) був повністю закритий для вітчизняних сирів (85 % експорту в натуральному вираженні). Цей факт істотно позначився на обсязі виробництва цієї продукції в країні у зв'язку з тим, що не менше ніж 35 % загального обсягу вироблених сирів йшло на експорт до РФ.

Проте ця заборона стимулювала деякі українські підприємства нарощувати обсяги виробництва вершкового масла й сухого молока, які є привабливими сегментами для експорту до країн СНД, Азії та Африки. Унаслідок цього великі молокопереробні підприємства України зосередили основну частину свого експорту на ринках Сходу (Єгипет, Марокко, ОАЕ, Туніс, Лівія, Алжир, Бангладеш, В'єтнам), країни пострадянського простору (Казахстан, Молдова, Грузія) та почали освоювати нові ринки – ЄС і Китай, які висувають або підвищені вимоги для виходу на ринок молочної продукції, або не мають зручне географічне розташування для торгівлі ними. До Китаю та В'єтнаму спрямовано 13 і 16.5 % відповідно всієї експортної сироватки; 10 % експорту масла припадає на Єгипет, майже 11 % сухого молока експортують до Бангладеш, а 8.8 % кисломолочних продуктів потрапляє до ОАЕ [16].

З 1 січня 2016 р. Україна має дозвіл на постачання молочних продуктів до ЄС. Це означає, що вітчизняний продукт якісний і дасть змогу підвищити рівень довіри до вітчизняної молочної продукції на інших ринках. Основним напрямом виходу на новий ринок для українських виробників є стратегія лідерства за витратами.

Сьогодні в структурі експорту молочних продуктів з України відбулися значні зміни. Так, у 2016 р. молоко та вершки, не згущені, займали в структурі експорту 7.4 % проти 46.2 % у 2012 р., частка молока та вершків згущених зросла й становила 11.1 % проти 0.5 %, частка молочної сироватки зросла з 16.7 % до 21.9 %, частка сирів незначно зросла з 11.8 до 13.9 %, частка сухого молока зросла майже удвічі й становила 33.5 % [17]. Зросла також частка масла вершкового й молочних жирів, але її розмір незначний – 2.6 % в загальній структурі експорту молочної продукції 2016 р. Загалом вартість експортованих молочних продуктів з України в 2016 р. становила 158 млн дол. США, і це третина експорту 2012 р., вдвічі менше, ніж у 2014 р., і на 12 % нижче попереднього 2015 р. Проте варто зазначити, що розвиток внутрішніх ринків стимулює експорт [17].

Небезпечним є зростання імпорту сиру в Україну, який становив у 2016 р. 7.1 тис. т або 63 % всього виробленого сиру в країні. Польські сири, які реалізуються на українському ринку, на 100 % виявилися фальсифікатом, ця продукція в різному відсотковому складі містила жири немолочного походження. Серед української продукції фальсифікату виявили майже 50 % [18]. Українським виробникам сирів потрібно застосувати політику підвищення якості продукції за умов збереження цін, при цьому українські сири будуть конкурентоздатними і більш привабливими порівняно із аналогічною продукцією іноземного походження.

Молочні продукти є невід'ємною складовою раціону харчування. У 2016 р. пересічний українець споживав понад 209 кг молока та молочних продуктів, що становить лише 55 % раціональної норми, яка дорівнює 380 кг на одну особу на рік [19]. Починаючи з 2000 р., рівень споживання молока суттєво не змінився. Водночас у світі спостерігається яскраво виражена тенденція до збільшення споживання молока й молокопродуктів – щорічно на 3–4 % зазвичай переважно з низьким вмістом жиру.

Раціональне харчування передбачає оптимальне співвідношення харчових і біологічно активних речовин. За останні роки якість харчування населення значно погіршилась, і ця тенденція зберігається. Відповідно до Постанови КМУ від 5.12.2007 № 1379 "Деякі питання продовольчої безпеки" [20] граничний (пороговий) критерій добової калорійності харчового раціону становить 2500 ккал на добу, при цьому 55 % добового раціону повинно забезпечуватися за рахунок споживання продуктів тваринного походження.

Дослідження тенденцій з 1990 р. засвідчило, що калорійність раціону населення України весь час була вище граничного рівня 2500 ккал [19]. Зокрема, в 2016 р. українці споживали продукти харчування, калорійність яких на 10 % більша за граничний рівень. Варто зауважити, що в США цей показник становить 3900 ккал, в країнах Євросоюзу – 3500 ккал [21].

Структура спожитих продуктів, їхня якість і кількість має велике значення, оскільки надмірне чи недостатнє споживання харчових продуктів призводять до дисбалансу обмінних процесів, зниження імунітету та тривалості життя. Якщо говорити про якість добового раціону, то в Україні норма 55 % не виконується. У 2016 р. співвідношення споживання продуктів рослинного й тваринного походження було на рівні 79 % на 21 % при рекомендованих 45 % на 55 % [19]. Це свідчить про те, що зростання калорійності відбувається за рахунок підвищення споживання продуктів харчування з низькою біологічною цінністю – хліба, картоплі, овочів. За таких умов можна говорити про незбалансованість сучасної структури харчування громадян нашої країни.

Безперечно важливим чинником, що формує рівень споживання молочних продуктів і який потрібно враховувати для визначення попиту на продукцію галузі, виступає купівельна спроможність населення.

Сьогодні вона не дає змоги забезпечувати потреби населення у молочній продукції на достатньому рівні шляхом купівлі, як це передбачає класична економіка, а навпаки – значна частина цих потреб задовольняється завдяки господарствам населення.

І хоча рівень доходів населення поступово зростає, темпи зростання цін на продовольчі товари в останні три роки значно перевищують темпи зростання доходів. Така ситуація є сталою, починаючи з 2002 р. перевищення індексу цін над індексом доходів спостерігалось у 2003–2004, 2006–2011, 2014–2016 рр. Індокси споживчих цін на молоко й сири в Україні часто перевищували загальний індекс споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої [22]. Ураховуючи, що на молочному ринку рівень диференціації продукції дуже високий, можна стверджувати про існування нецінової конкуренції. На ринку існує можливість домовленості між конкурентами, оскільки тут відбувались і тривають процеси поглинання й об'єднання в холдинги та злиття. Унаслідок цього виникає потреба цінового контролю молочного ринку.

При проведенні аналізу споживачів галузі важливим є дослідження економічної доступності продовольства, за допомогою якого визначають, яку частку сукупних витрат населення дозволяє собі витратити на харчування в загальному обсязі таких витрат. Порогове значення цього показника 20 % вказує на високий рівень життя населення. Граничним значенням цього індикатора вважається значення 60 %, яке вказує на межу бідності населення [20]. В Україні значення цього індикатора за останні 10 років коливається в межах від 52 до 61 %, у 2016 р. він становив 52.7 %, що свідчить про вкрай низький рівень купівельної спроможності населення, що не може не непокоїти виробників молочної продукції. Рівень варіації купівельної спроможності серед населення можна дослідити за допомогою співвідношення часток витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств для 10 % груп домогосподарств за рівнем середньодушових загальних доходів з найменшими і найбільшими доходами. З 2010 по 2016 рр. значення цього показника становило від 1.41 до 1.59, і свідчить про те, що в групі домогосподарств з найменшими доходами споживають продуктів харчування у півтора рази менше, ніж у домогосподарствах з найбільшими [19]. Це свідчить про високий рівень нерівномірності споживання продуктів харчування серед населення.

Аналогічний індикатор можна розрахувати як співвідношення рівня споживання молокопродуктів на одну особу в 10 % груп домогосподарств за рівнем середньодушових загальних доходів з найбільшими та найменшими доходами [23]. Так, у домогосподарствах з найбільшими доходами споживають молока та сиру (в перерахунку на молоко) майже в два рази більше. За таких умов виробникам молочної продукції доцільно враховувати на перспективу диференціацію споживання продукції в розрізі різних цінових сегментів у контексті забезпечення доступності молочної продукції для найбільш вразливих верств населення.

З метою визначення, наскільки динамічні зміни купівельної спроможності населення можуть вплинути на зміни обсягів реалізації продукції, доцільно дослідити еластичність споживання молочної продукції по цінах і доходах.

У *табл. 1* обчислено коефіцієнти еластичності молока та сиру по ціні й доходу, які показують, що при споживанні молочної продукції ціна для пересічного споживача є більш значущою, ніж дохід. Отже, зростання доходу в місяць на одну особу на 1 % спричинить зростання попиту на молочну продукцію на 0.464 %. Зростання середньої ціни на молочну продукцію на 1 % спричинить зменшення споживання цієї продукції на 0.594 %. Виробникам молочної продукції потрібно звернути увагу на такий резерв підвищення обсягів збуту, особливо в умовах, коли пересічний споживач в Україні не задовольняє свої потреби в цих продуктах на рівні раціональних норм споживання.

Таблиця 1

**Еластичність попиту на молоко та сир
по доходу й ціні в розрізі 10 %-х груп домогосподарств за рівнем
середньодушових загальних доходів в Україні в 2016 р.**

10 %-ва група	Споживання на 1 особу, кг/міс.	Коефіцієнт еластичності попиту	
		по доходу	по ціні
1	9.2	–	–
2	10.6	0.720	5.424
3	11.6	0.551	–7.802
4	12.8	0.652	1.757
5	12.9	0.113	–0.145
6	13.7	0.484	7.062
7	13.8	0.085	0.380
8	15.4	0.723	–14.620
9	16.5	0.551	1.012
10	18.0	0.297	1.583
Загалом у сукупності	13.3	0.464	–0.594

Розраховано автором за [19].

Дослідження коефіцієнтів еластичності на молоко й сир по доходу (див. *табл. 1*) засвідчило, що зазначені продукти харчування є продуктами першої необхідності, попит відносно еластичний, і, відповідно, підвищення доходів передусім сприятиме зростанню споживання цих продуктів. У цілому продукти харчування мають більш низьку гнучкість доходу, ніж інші споживчі товари.

Доречно узагальнити проведені дослідження загроз і можливостей розвитку ринку молока в Україні за допомогою 5 конкурентних сил М. Портера, оскільки цей інструмент уможливує найкраще систематизувати й описати характеристики ринку (*табл. 2*).

**Визначення можливостей і загроз молокопереробної галузі
за 5 конкурентними силами М. Портера**

Конкурентна сила	Можливості й загрози	Можливі дії підприємств
Замінники	<p>Для молокопереробної галузі товари-замінники не відіграють суттєвої ролі, оскільки молочна продукція значно відрізняється за смаковими властивостями й харчовою цінністю від усіх інших продуктів харчування. До субститутів коров'ячого молока можна віднести козяче й овече, а також рослинні альтернативи: соєве, мигдальне, рисове, вівсяне, кокосове молоко, однак через високу вартість і низьку поширеність зазначені продукти не можуть створити конкуренції традиційним молочним продуктам</p>	<p>Моніторинг ринку на предмет зміни в уподобаннях споживачів. Формування і розвиток у суспільстві культури споживання молочної продукції</p>
Постачальники	<p>Ринок молока характеризується певною сезонністю: навесні та влітку істотно коливання та підвищення пропозиції на ринку викликає зниження закупівельних цін.</p> <p>Значна частка сировини надходить із домогосподарств, що свідчить про низький ґатунок продукції та невідповідність сучасним стандартам якості.</p> <p>Наявне поголів'я великої рогатої худоби та корів значно скоротилося, а відтворення стада вимагає тривалого часу.</p> <p>Більшість постачальників не дотримуються належних санітарно-гігієнічних умов виробництва й транспортування молока, не забезпечують його охолодження.</p> <p>Вартість сировини майже досягла своєї верхньої межі</p>	<p>Зупинити спад і поступово нарощувати поголів'я, особливо в с/г підприємствах. Збільшувати виробництво продукції тваринництва за рахунок високоефективних технологій на інноваційній основі з урахуванням досягнутого світового досвіду.</p> <p>Відновлення крупнотоварного виробництва, яке можна здійснити шляхом будівництва нових і реконструкції існуючих тваринницьких ферм і комплексів.</p> <p>Підвищення ефективності селекційної роботи в тваринництві.</p> <p>Створення великих молочних комплексів з високопродуктивними тваринами й налагодженою системою забезпечення якості продукції.</p> <p>Інтеграція с/г підприємств з молокопереробними</p>
Ринкова конкуренція	<p>Сьогодні в Україні майже 80 % ринку контролює 50 підприємств, значна частина яких входить до складу великих холдингів.</p> <p>Ключовою проблемою вітчизняних гравців ринку молочної продукції є пошук нових ринків збуту. Основним способом виходу на новий ринок для українських виробників залишається стратегія лідерства за витратами.</p> <p>Конкурентні позиції вітчизняної молочної продукції на внутрішньому і на зовнішньому ринках дедалі більше визначатимуться її якістю</p>	<p>Державне регулювання національного молочного ринку має реалізовуватися через механізми впливу на зовнішню торгівлю, обмеження або стимулювання виробництва та безпосередню підтримку доходів виробників.</p> <p>Розширення виробництва й оновлення і узгодження асортименту з потребами конкретних країн-імпортерів.</p> <p>Реалізація агресивної зовнішньоторгівельної політики заміщення традиційних експортерів в умовах перевищення попиту над пропозицією продукції та зростання цін на неї.</p> <p>Реалізація конкурентної стратегії лідирування за витратами на зовнішньому ринку</p>

Закінчення таблиці 2

Конкурентна сила	Можливості й загрози	Можливі дії підприємств
Поява нових конкурентів	Наявність значної кількості сильних брендів у галузі ускладнює входження до неї нових гравців. Складний технологічний процес, висока вартість технологічних ліній потребують значних інвестицій. Високий рівень диференціації продукції в галузі. Існує обмеження в нарощуванні цін на продукцію. Основні конкурентні стратегії – мінімізації витрат і диференціації	Ретельне дослідження співвідношення сукупного попиту та сукупної пропозиції. Готовність до отримання мінімального прибутку в короткостроковому періоді й заборонаю на вхід до галузі нових підприємств, що забезпечує довгострокове стійке конкурентне середовище в галузі. За умов існування олігополії на ринку існує ймовірність використання нецінових методів конкуренції
Споживачі	Високий рівень нерівномірності споживання молока й молочної продукції свідчить про потребу диференціації продукції особливо для різних сегментів споживання. Висока частка витрат на харчування в сукупних витратах домогосподарств близька до критичного граничного рівня бідності населення. Коефіцієнти еластичності по ціні й доходах свідчать про обмежені можливості використання підприємствами галузі стратегії підвищення цін, оскільки це суттєво впливає на їх доступність для населення	Обережне ставлення до підвищення цін на продукцію, зосередження найбільшої уваги на продукції низького цінового сегменту. Державне втручання у вирішення проблеми незадоволеного рівня споживання харчовою продукцією через заходи соціального захисту, зокрема, це може бути участь домогосподарств у програмі державної допомоги

Розроблено автором.

Ефективний розвиток молокопереробної галузі та підприємств, що працюють у цій галузі, можливий при врахуванні результатів досліджених можливостей і загроз.

Висновки. Молокопереробна галузь має перспективи розвитку як на вітчизняному, так і на світовому ринку. Вітчизняний ринок молочної продукції далекий від насичення й має хороші перспективи до зростання, але за умови поліпшення добробуту населення та зростання його купівельної спроможності. Проведене дослідження й узагальнення його результатів у *табл. 2* уможливить визначити пріоритетні напрями розвитку молокопереробної галузі з урахуванням зазначених можливостей і загроз. Це, зі свого боку, дасть змогу сучасним молокопереробним підприємствам будь-якого розміру побудувати збалансовану стратегію розвитку відповідно до змін у зовнішньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белінська Н., Лесько О. Економічна ефективність діяльності молокопереробних трансформацій в Україні : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2012. 280 с.

2. Мостенська Т. Л., Сичевський М. П. Вплив ціни на конкурентоспроможність продукції на ринку молока : наук. пр. Нац. ун-ту харчових технологій. 2013. № 52. С. 165—175.
3. П'янкова О. В. Обґрунтування напрямів розвитку товарних портфелів підприємств молочної промисловості відповідно до загальносвітових та українських тенденцій споживчої поведінки. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. 2014. № 2. С. 89—95.
4. Тюха І. В., Стеценко О. Д. Стан та тенденції розвитку вітчизняного ринку молока та молочних продуктів. Ефективна економіка, 2017. № 3. URL : <http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=5427>.
5. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні : монографія ; за ред. П. Т. Саблука, В. І. Бойка. Київ : ННЦІАЕ, 2005. 340 с.
6. Ільчук М. М., Коновал І. А., Кирилюк О. Ф., Гурська І. С. Формування попиту та пропозиції на ринку основних видів тваринницької продукції. Київ : Нічлава, 2012. 363 с.
7. Кернасюк Ю. В. Молочний сектор: реалії і перспективи. Агробізнес сьогодні. 2015. № 6. С. 10—12.
8. Масляєва О. Конкурентоспроможність молокопереробних підприємств у контексті євроінтеграційних процесів. Агросвіт. 2016. № 4. С. 59—64.
9. Федосєєва Г. С. Україна на світовому ринку молочної продукції: проблемні питання та перспективи. Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. 2016. № 6. Ч. 3. С. 110—112.
10. Сільське господарство України. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Тернавська І. Б. Сучасний стан та ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах регіону. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2015. № 2. С. 76—82. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirpr_2015_2_16.
12. В Україні не вистачає якісного молока. URL : <http://landlord.ua/v-ukrayini-ne-vistachaye-yakisnogo-moloka/>.
13. Виробництво молочних продуктів у 2016 році. URL : <http://www.milkua.info/uk/post/virobnictvo-molocnih-produktiv-u-2016-roci>.
14. Молочный обзор: как решить проблемы в 2017 году? URL : https://trademaster.ua/ryinki_food/312399https://trademaster.ua/ryinki_food/312399.
15. ТОП-10 найбільших виробників молочної продукції в Україні. URL : <http://agravery.com/uk/posts/show/top-10-najbilsih-virobnikiv-molocnoi-produkcii-v-ukraini>.
16. Підсумки року молочної галузі від аналітика Асоціації виробників молока Яни Музиченко. URL : <https://agro-online.com.ua/uk/public/blog/3195/details/>.
17. Аналітика молочного ринку від UFEB. URL : <http://agronews.ua/node/75815>.
18. Дірка від сиру: 100 % польських сирів в Україні є фальсифікатом. URL : <https://agroday.com.ua/2018/01/10/molokom-ne-pahne-100-polskyh-syriv-v-ukrayini-ye-falsyfikatом/>.
19. Витрати і ресурси домогосподарств України. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 5.12.2007 № 1379 "Деякі питання продовольчої безпеки". URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п>.

21. Шевченко О. О. Економічна доступність продовольчого забезпечення. Державне будівництво. 2008. № 2. URL : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/debu/2008-2/doc/2/11.pdf>.
22. Статистичний щорічник України. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
23. Яцив І. Б. Оцінка варіації рівня економічної доступності продовольства. Економічний аналіз : зб. наук. пр. Тернопіль : Вид.-поліграф. центр Тернопіль. нац. екон. ун-ту "Економічна думка". 2014. Т. 15. № 1. С. 228—236.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2018.

Fedulova I. Dairy products market in Ukraine: opportunities and threats.

Background. The dairy market is a significant part of the food market and occupies a leading position in ensuring food security of Ukraine.

Many scholars and analysts investigated the main factors of the functioning of the Ukrainian dairy market, analyzed the dynamic changes and regularities of its development, namely: N. Belinska, O. Lesko, T. Mostenskaya, O. Pyankov, I. Tiukha [1–4] etc.

The aim of the paper is to analyze the main factors influencing the development of the dairy industry, identify threats and opportunities in its activities.

Material and methods. Methods of analysis and synthesis of scientific information, methods of statistical processing of information, methods of studying trends in dynamics, as well as strategic tool "Five Competitive Forces of the Market by M. Porter" were used.

Results. The current state of development of the dairy industry in Ukraine is determined. The main problems of falling milk production in Ukraine are investigated. Opportunities and threats of the development of enterprises operating in the industry by the five competitive forces by M. Porter were analyzed. The state of development of suppliers of dairy products, the level of economic availability of dairy products for the population, consumer purchasing power, the level of differentiation of dairy consumption, the elasticity coefficients of demand by income and price, the level of intra-industry competition and the main barriers to entry into the industry are analyzed. The analysis made it possible to outline the possible actions of dairy processing enterprises to prevent the identified threats.

Conclusion. Domestic market of dairy products is far from saturation and in the long term can grow three times, but subject to the improvement of the welfare of the population and growth of its purchasing power. Effective development of the dairy industry and enterprises operating in this industry is possible if the results of investigated opportunities and threats are considered.

Keywords: market research, dairy market, dairy consumption, dairy processing enterprises, dairy production.

REFERENCES

1. Belins'ka N., Les'ko O. Ekonomichna efektyvnist' dijtal'nosti molokopererobnyh transformacij v Ukraini : monografija. Vinnycja : VNTU, 2012. 280 s.
2. Mostens'ka T. L., Sychevs'kyj M. P. Vplyv ciny na konkurentospromozhnist' produkciï na rynku moloka : nauk. pr. Nac. un-tu harchovyh tehnologij. 2013. № 52. S. 165—175.

3. P'jankova O. V. Obg'runtuvannja naprjamiv rozvytku tovarnyh portfeliv pidpryjemstv molochnoi' promyslovosti vidpovidno do zagal'nosvitovyh ta ukrai'ns'kyh tendencij spozhyvchoi' povedinky. Formuvannja rynkovykh vidnosyn v Ukraїni : zb. nauk. pr. 2014. № 2. S. 89—95.
4. Tjuha I. V., Stecenko O. D. Stan ta tendencii' rozvytku vitchyznjanogo rynku moloka ta molochnyh produktiv. Efektyvna ekonomika, 2017. № 3. URL : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=5427>.
5. *Ekonomika vyrobnyctva moloka i molochnoi' produkcii' v Ukraїni* : monografija ; za red. P. T. Sabluka, V. I. Bojka. Kyi'v : NNCIAE, 2005. 340 s.
6. Il'chuk M. M., Konoval I. A., Kyriljuk O. F., Gurs'ka I. S. Formuvannja popytu ta propozycji' na rynku osnovnyh vydiv tvarynnyc'koi' produkcii'. Kyi'v : Nichlava, 2012. 363 s.
7. Kernasjuk Ju. V. Molochnyj sektor: realii' i perspektyvy. Agrobiznes s'ogodni. 2015. № 6. S. 10—12.
8. Masljajeva O. Konkurentospromozhnist' molokopererobnyh pidpryjemstv u konteksti jevrointegracijnyh procesiv. Agrosvit. 2016. № 4. S. 59—64.
9. Fedosjejeva G. S. Ukraїna na svitovomu rynku molochnoi' produkcii': problemni pytannja ta perspektyvy. Nauk. visn. Uzhgorod. nac. un-tu. 2016. № 6. Ch. 3. S. 110—112.
10. Sil's'ke gospodarstvo Ukraїny. Oficijnyj veb-sajt Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukraїny. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Ternavs'ka I. B. Suchasnyj stan ta efektyvnist' vyrobnyctva moloka v sil's'ko-gospodars'kyh pidpryjemstvah regionu. Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryjemnyctva. 2015. № 2. S. 76—82. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2015_2_16.
12. V Ukraїni ne vystachaje jakisnogo moloka. URL : <http://landlord.ua/v-ukrayini-ne-vistachaje-yakisnogo-moloka/>.
13. *Vyrobnyctvo molochnyh produktiv u 2016 roci*. URL : <http://www.milkua.info/uk/post/virobnictvo-molocnih-produktiv-u-2016-roci>.
14. *Molochnyj obzor: kak reshiti' problemy v 2017 godu?* URL : https://trademaster.ua/ryinki_food/312399https://trademaster.ua/ryinki_food/312399.
15. *TOP-10 najbil'shyh vyrobnykiv molochnoi' produkcii' v Ukraїni*. URL : <http://agravery.com/uk/posts/show/top-10-najbilsih-virobnikiv-molocnoi-produkcii-v-ukraini>.
16. *Pidsumky roku molochnoi' galuzi vid analityka Asociacii' vyrobnykiv moloka Jany Muzychenko*. URL : <https://agro-online.com.ua/uk/public/blog/3195/details/>.
17. *Analityka molochnogo rynku vid UFEB*. URL : <http://agronews.ua/node/75815>.
18. *Dirka vid syru: 100 % pol's'kyh syriv v Ukraїni je fal'syfikatom*. URL : <https://agroday.com.ua/2018/01/10/molokom-ne-pahne-100-polskyh-syriv-v-ukrayini-ye-falsyfikatom/>.
19. *Vytraty i resursy domogospodarstv Ukraїny*. Oficijnyj veb-sajt Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukraїny. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
20. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukraїny vid 5.12.2007 № 1379 "Dejaki pytannja prodovol'choi' bezpeky"*. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-p>.
21. *Shevchenko O. O. Ekonomichna dostupnist' prodovol'chogo zabezpechennja. Derzhavne budivnyctvo*. 2008. № 2. URL : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/debu/2008-2/doc/2/11.pdf>.
22. *Statystychnyj shhorichnyk Ukraїny*. Oficijnyj veb-sajt Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukraїny. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
23. *Jaciv I. B. Ocinka variacii' rivnja ekonomichnoi' dostupnosti prodovol'stva. Ekonomichnyj analiz : zb. nauk. pr. Ternopil' : Vyd.-poligraf. centr Ternopil'. nac. ekon. un-tu "Ekonomichna dumka"*. 2014. T. 15. № 1. S. 228—236.